

je dužan navesti ime autora. Jedino se narodne umotvorine nekom čudnom praksom oslobađaju te obaveze. Onaj koji prvi objavi neku priču dužan bi bio navesti ime kazivača i zapisivača, a onaj tko preštampa taj tekst dužan je u najmanju ruku točno navesti ime i publikaciju prvog objavljivača. To je obaveza prema autoru, pitanje korektnosti. Podsjećamo ovom zgodom na nedavno napisane riječi: »I jedanput prestati sa uzimanjem priloga iz starih izdanja a da se ne naznači odakle je prilog uzet. Ja ne znam kako se to drukče može nazvati sem na lijep način prisvajanje tuđega.« (Vladimir Mijušković, Na lep način, Književne novine, 31. marta 1957.)

Osim moralne obaveze prema autoru ovi su podaci potrebni i iz drugih razloga. Panić-Surep na primer kaže u svom predgovoru da je u tekstove priča unosio neke sitnije pravopisne, grafičke i druge izmjene. Razumije se samo po sebi da su se tekstovi, uzeti s raznih strana, morali među sobom pravopisno uskladiti, a možda izuzetno i uz najveći oprez, s obzirom na publiku kojoj su namijenjeni, ponegdje i neznatno dotjerati. Ali ako je to učinjeno, treba svakom čitaocu omogućiti kontrolu i ocjenu da li su učinjeni zahvati uvijek bili opravdani. Bez navođenja izvora takva je kontrola onemogućena ili bar beskrajno otežana. Svaku i najmanju izmjenu smijemo u takvom slučaju smatrati falsifikatom.

Maja Bošković Stulli

Narodne pripovijetke, uredio Tvrtko Čubelić, drugo, izmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1955.

Hrvati i Srbi nemaju još dosada suvremene sintetičke studije o narodnim pripovijetkama, a jedini je zbornik pripovijedaka, ureden po znanstvenim principima, onaj Cajkanovićev iz 1927.

Zbog toga školske zbirke narodnih pripovijedaka, kada su popraćene opširnijim uvodima, nadomještavaju koji puta udžbenike, a donekle i znanstvene studije. Takva je i Čubelićeva zbirka.

Uvod obuhvaća većinu važnijih problema u ispitivanju narodne pripovijetke: historijat zapisivanja, pregled važnijih teorija o porijeklu, primjedbe o stilskim značajkama, pokušaj klasifikacije, prikaz nekoliko motiva, napomene o ulozi pripovjedača, zatim o specifičnosti naših pripovijedaka, te pregled ostalih proznih vrsta. Prikazati opće razumljivim i privlačnim načinom sva ova složena i dosada još nedovoljno proučena pitanja nije lak zadatak. Bez obzira na to koliko je autor u svom pokušaju uspio, pozitivna je činjenica što je pristupio svoj toj problematici.

Steta je što je autorov stil donekle apstraktan i suhoparan, dacima često nerazumljiv, tako da će njegova težnja da objasni i približi mladim ljudima ljepotu i vrijednost pripovijetke ostati više puta bez punoga odjeka.

U ovom kratkom prikazu ne možemo se zadržati na svim autorovim postavkama, bilo da ih odobravamo ili ne odobravamo, jer bi to značilo pisati novu studiju o svim iznesenim pitanjima. Govorit ćemo stoga posve kratko samo o onim pitanjima za koja mislimo da nužno zahtijevaju kritičnu primjebdu.

Cini nam se neosnovanom piščeva tvrdnja da su u Indiji i Engleskoj pripovijetke živjele samo na dvorovima vladara i feudalaca, te da su ih kod većine ostalih naroda pretežno prenosili profesionalni pripovjedači. Nije točno da su pripovijetke kod Nijemaca »još davno nestale« (dovoljno je pregledati najnovije zbirke Gottfrieda Henssena i drugih). Mislim da prema tome nije osnovano autorovo mišljenje po kome se pripovijetke jugoslavenskih naroda odlikuju među drugima nekim svojim posebnim općenarodnim karakterom.

Na osnovu svog dosadašnjeg poznavanja naših narodnih pripovijedaka ne bih se mogla složiti s mišljenjem da svaki od naših naroda ima svoj određeni nacionalni inventar (kod Srba i Hrvata taj se inventar gotovo potpuno stapa, a i kod ostalih je veliki dio tipova i motiva zajednički).

U autorovu pokušaju kratkoga prikaza najvažnijih teorija o porijeklu pripovijetke Grimmova je mitološka škola prikazana donekle nejasno. Osnivača znamenite engleske antropološke škole E. B. Tylora naziva pisac američkim učenjakom; njegovo fundamentalno djelo »Primitivna kultura« nije spomenuto, već se navodi samo popularni priručnik »Antropologija«, citiran iz nepoznatih razloga francuskom transkripcijom i uz pogrešnu godinu objavljivanja. Mišljenja francuskog učenjaka J. Bédiera unesena su nespretno u kontekst, pa će svaki neupućeni čitalac odatle zaključivati kao da je i Bédier bio pripadnik antropološke, t. j. etnološke škole.

Mislim da pristupanje pripovijeci kao umjetničkom djelu, za što se s pravom autor zalaže, ne bi trebalo predstavljati negaciju mitološke podloge čudesnih bajki, kako to proizlazi iz autorove stilizacije. A i misao o pojedincima kao tvorcima narodne pripovijetke opravdana je samo utoliko ako se nijednoga časa ne zaboravi kolektiv pod čijim neposrednim utjecajem pojedinci stvaralački djeluju kao dio te zajednice.

Na više mjesta autor govori o etičkim idealima narodne pripovijetke: dobru, pravdi, poštenju... Ti se ideali nesumljivo mogu naći u narodnim pričama, ali one često izražavaju i moralna shvaćanja daleka od naših, čak i suprotna našima. Autor to također primjećuje pa iznosi kako je bilo razdoblja »kad je zloća i pakost odnosila pobjedu nad dobrotom i iskrenošću.« Kao primjer tih pojava navodi autor poslovicu »Bez osvete nema posvete.« Mislim da su već i ranije mnogi autori pogrešno ocjenjivali moral narodne književnosti sa stanovišta jedne idealizirane, apsurdne, a ustvari naše etike. Poslovica o osveti nije odraz zloće i pakosti, nego izražava zakonita i nužna moralna shvaćanja i etiku jedne patrijarhalne, plemenske, ratničke zajednice. Ovu relativnost morala na različitim društvenim stupnjevima trebalo bi uzimati više u obzir kod tumačenja narodne književnosti.

Poglavlje o stilskim značajkama pripovijedaka čini nam se prilično uspješnim. Razumije se da na onom skućenom prostoru autor nije mogao o tim pitanjima reći sve ono što bismo željeli.

Međutim, poglavlje o klasifikaciji dosta je nesretno. Pisac tu daje prikaze dosadašnjih klasifikacija, koji nisu uvijek dovoljno točni (Aarneova klasifikacija, na primjer, prikazana je ovako: »Bajke o životinjama, čudesne bajke, bajke u obliku legendi i novela, bajke o glupom davlu i šaljive bajke (Schwänke).«

O većini dosadašnjih klasifikacija pisac misli da su se oslanjale na sadržajne elemente u pripovijetkama, dok je po njegovu shvaćanju za klasifikaciju prvenstveno bitna kompozicija, a ne toliko sadržaj priče. Slažemo se da je kompozicija i struktura tu zaista veoma važna, ali je nikada ne bismo suprotstavili sadržaju priče; čini nam se da je to oboje nedjeljiva cjelina, a da su dosadašnje klasifikacije, pa i Aarne-Thompsonova, i te kako uzimale u obzir i formalne značajke pripovijedaka. Čubelićev pokušaj klasifikacije, međutim, koji je inače sažet i pregledan, ogriješio se upravo o stilski strukturi pripovijedaka. Priče je podijelio na: 1. Bajke i legende, 2. Novele i anegdote, 3. Novele o životinjama i basne (legende tu ne označuju vjerske priče, nego predaje, njem. Sagen). U prvoj je Čubelićevoj skupini »osnovni element čudesan ili fantastičan, mitološki.« Pisac je tu previdio bitnu razliku, koju su dosadašnje klasifikacije, izričito ili prešutno, uzimale na neki način u obzir: dok se bajka sva kreće u dimenziji istog čudesnog, nadstvarnog, i u svom fantastičnom okviru čak takoreći realnog svijeta, dotle predaja (kod Čubelića legenda) izvire iz suprotstavljanja svakodnevnog života zamišljenim čudesnim i numinoznim pojavama. A odatle izvire opet čitav niz kompozicijskih i stilskih razlika u izrazu (O tome vidi dragocjenu studiju: Max Lüthi, Das europäische Volksmärchen, Bern 1947). Zbog toga bajke i predaje nikako ne idu u istu skupinu.

Imali bismo primjedbi i na neke druge skupine, ali su manje značajne, pa ih izostavljamo zbog skućenog prostora.

Što se tiče Aarne-Thompsonove podjele priča, mislimo da je Čubelić potcjenjuje. Bez obzira na sve njezine slabosti i nedostatke, gotovo svi današnji istraživači narodnih pripovijedaka, bili oni pristalice t. zv. finske škole ili ne, služe se praktično tom klasifikacijom (u SSSR n. pr. ona je dugo bila odbacivana, a u tek objavljenj zbirci E. V. Pomeranceve, Ruskie narodnye skazki, Moskva 1957 uzeta je u obzir u napomenama uz priče).

Poglavlje o narodnim pripovjedačima čini nam se važnim i pozitivnim, jer su naši istraživači narodne književnosti dosada zanemarivali njihovo značenje. Šteta je tek što se o pripovjedačima govori suviše općenito, a mi danas ipak već raspolažemo i izvjesnim podacima o autentičnom pripovijedanju kod nas. Ne bismo se složili s podjelom pripovjedača na stvaraoce i reproduktivne. Istina je da su razlike među pojedinim kazivačima velike i vrlo individualne, ali je svaki pripovjedač, ako nešto vrijedi, ujedno i stvaralac (što se izražava s jedne strane tekstom, a s druge strane mimikom, glasom, pokretom).

Poglavlje o nekim osobitostima naših pripovijedaka moglo bi biti veoma značajno, ali je nažalost dosta apstraktno.

Govoreći o ostalim proznim vrstama, autor iznosi poznata, ali nedovoljno provjerena, pa čak i netočna mišljenja prema kojima je u Hrvatskom primorju i na otocima oskudno razvijena epska pjesma, u Crnoj Gori lirika, dok u Hercegovini basna navodno preteže nad bajkom itd.

U podjeli poslovice i zagonetki pisac, uz neke druge skupine, razlikuje potpune i nepotpune poslovice i zagonetke. Čini nam se da pojam *nepotpune* književne vrste načelno nije prihvatljiv (A i čime je nepotpuna poslovice «ko se davi, za slamku se hvata»?).

Ostalim, poznatim vrstama narodne proze autor dodaje i opise narodnih običaja. Tu je zaista dobro primijećeno da usmeni opisi običaja mogu imati izvrsne literarne kvalitete. Postavlja se tek pitanje može li se smatrati samostalnom književnom vrstom ono što samo po sebi zapravo ne postoji. Narodni običaji postoje nesumljivo kao oblici pučke drame, ali do njihova usmenog opisivanja dolazi tek umjetno, kada se stručnjaci o njima rasputuju. Osim toga, dosadašnji opisi naših narodnih običaja, i onda kada su bili objavljeni dijalektom, pa i oni što ih navodi Čubelić, mogu se kao književni tekst pripisati jedino svom sakupljaču i izdavaču; nikako ne direktnom narodnom kazivanju.

Ipak nam se čini pozitivnim piščevo upozorenje da bi i takve tekstove (u slučaju njihova autentičnog zapisivanja), trebalo također uzimati u obzir kao književne i umjetničke. Ovome bismo dodali i kazivanja o uspomenu, doživljajima, autobiografijama, ukoliko su književno vrijedna.

Na kraju bismo ostavili jedno otvoreno pitanje: da li su zdravice, zagonetke, bajanja čista proza ili bismo ih u mnogim slučajevima mogli uvrstiti u liriku? I to prvorazrednu, blisku našem modernom doživljaju lirskoga.

U izboru pripovijedaka osjeća se jedan nedostatak koji zapravo izvire i iz uvodne rasprave: autor nije obratio dovoljnu pažnju na autentičan stil narodnog pripovijedanja. Samo je tako moglo doći do toga da pisac u bilješci uz priču »Dram jezika« oduševljeno govori o jakim strastima likova, o dijalogu koji djeluje kao da je scenski, a ne vidi ili ne obraća pažnju na okolnost da je osim narodnog folklornog sižea, poznatog inače i u književnosti, ova pripovijetka svojim izrazom potpuno knjiška i izvještačena, daleka od stilskih odlika prave narodne proze.

U cjelini, uz neke izuzetke, izbor tekstova zadovoljava. Priče su odabrane s ukusom i većim dijelom, iako ne sve, predstavljaju dobre i tipične tekstove iz našeg klasičnog repertoara (koji je, kako znamo, ipak tek djelomično vjeran izvornom narodnom kazivanju).

U jednom je pogledu ovo izdanje nazadak prema prethodnome. Dok su u prvom izdanju bili pregledno navedeni izvori odakle su pojedine priče uzimane, nažalost više puta tek iz druge ruke, t. j. iz različitih zbornika i anto-

logija, dotle to u ovom novom izdanju nije ni u tom obliku učinjeno. Načelno vrijedi za sve takve postupke isto ono što je rečeno i o Panić-Surepovoj zbirci. Istina je, Čubelić donosi o svojim tekstovima više informacija nego Panić. On nastoji u ovom drugom izdanju informirati čitaoca prvenstveno o kazivačima i mjestu zapisa, što je veoma pozitivno, ali je radeno nepotpuno, bez ujednačenog kriterija i redovito bez osnovnog podatka o prvom objavljivanju i objavljivaču. Negde se navodi kazivač, drugi put godina (o kojoj čitalac često ne zna na što se odnosi), koji put se navodi mjesto zapisa, ili zapisivač, ili izdavač, ili po dva podatka zajedno ili nikakav podatak. Od svega toga čitalac će, svejedno da li dak ili stručnjak, imati zapravo malo koristi. Evo dva primjera:

Dak će na primjer naučiti da je priču Baš-Čelik zabilježio Maksim Skrljić u Boki, ali ne će saznati da ju je objavio Vuk.

Stručnjak će o priči »Kako je od čovika krt postale« saznati da potječe iz Stativa kod Karlovca i povjerovat će možda podatku uz priču da je objavljena (ili zabilježena?) 1927. U kronološkom pregledu važnijih zbirki na kraju knjige naći će podatak da je Strohal I. knjigu, I. svezak svojih pripovijedaka objavio 1925., a I. knjigu, II. svezak 1927. i zaključit će možda da je odatle uzeta navedena priča. Priča je zaista odatle uzeta, ali je kronološki podatak i uz priču i u pregledu pogrešan. Radi se tu o četvrtom, nevažnom i iz komercijalnih razloga u dva dijela podijeljenom izdanju prve knjige Strohalovih pripovijedaka, koje su sve zajedno bile objavljene već 1886. Razumije se da se tekstovi mogu citirati i prema kasnijem izdanju neke zbirke, ali se ne bi smjela unositi kronološka zabuna, koliko radi stručnjaka, toliko radi đaka.

Od ukupno 94 pripovijetke u ovoj zbirci 46 ih je uzeto iz prvog izdanja, a ostale su iz različitih drugih izvora. Kod nekih od tih novounesenih priča redaktor je dao napomenu odakle su uzete, a za one gdje je napomena neodređena ili je nema, pokušat ćemo ovdje iznijeti odakle potječu. Pri tome ne navodimo zbornike koji su mogli poslužiti kao neposredan izvor, nego djela gdje su spomenute priče prvi puta bile objavljene.

Ovi novouneseni tekstovi potječu iz slijedećih zbirki: Vuk (ovdje br. 2, 24, 25, 43); V. Cajkanović, Srpske narodne pripovetke, Beograd 1927 (br. 9); D. Tošović, Iz carskih krajeva, Beograd 1935 (br. 16 = J. Prodanović, Antologija narodnih pripovedaka, Beograd 1951, br. 30 — odakle uzimamo podatak); Đ. Kojanov Stefanović, Srpske narodne pripovetke, Novi Sad 1871 (br. 18); M. Stojanović, Pučke pripovjedke i pjesme, Zagreb 1867 (br. 23); M. Stojanović, Sala i zbilja, Senj 1879 (br. 38); Archiv für slavische Philologie XXVII/1905 (br. 26); Kićine priče, Beograd 1925, IV. knj. (br. 35 = Prodanović, br. 80 — odakle uzimamo podatak); S. M. Bajić, Srpske narodne pripovetke iz Banata, Novi Sad 1905 (br. 27, 41, 85); Behar, IV/1905—4 (br. 54, 61); Zbornik za narodni život i običaje X/1905 (br. 64); Bosanska vila XVIII/1905 (br. 68); V. Vrčević, Srpske narodne pripovijetke, ponajviše kratke i šaljive, Beograd 1868 (br. 44, 46, 59); Vrčević, Narodne basne, Dubrovnik 1885 (br. 78, 82, 84, 95; izd. 1867 nismo mogli provjeriti); Vrčević, Srpske narodne pripovijetke, knj. 2, Dubrovnik 1889 (br. 40 = Prodanović, br. 86 — odakle uzimamo podatak); Vrčević, Narodne satirično-zanimljive podrugačice, Dubrovnik 1885 (br. 62). Priči br. 65 nismo našli izvor (po stilu i sadržaju reklo bi se da nije naša narodna); priču br. 4 uzeo je Čubelić po svojoj prilici iz Prodanovićeve zbirke, dok početni izvor nismo mogli utvrditi (Prodanović tu pogrešno navodi kao vrelo Ostojićevu zbirku).

Ocjenjujući Čubelićevu knjigu, iznijeli smo dosta kritičkih primjedbi, a manje smo govorili o njezinim dobrim stranama. Napominjemo da smo u svojim sudovima polazili od maksimalnih zahtjeva, što donekle već implicite sadrži i priznanje vrijednosti djela o kome govorimo.

Maja Bošković Stulli